

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה חמישית: גליון לח | שבת קודש פרשת קרח | ב' תמוז ה'תשפ"ה

עלה תרומה

כל שאינו בזה אחר זה

ע"פ קונטרס שמחה לאיש על פרק האיש מקדש ופרק האומר, מאת הרה"ג ר' שמעון דב קליינבארד שליט"א

ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי (יח, ח).

קיי"ל במסכת קידושין (נא, א) "כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו", ולכן המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת, אינן מקודשות. ומקשינן בגמ' מהמברה במעשר שפירותיו מתוקנים ומעשרות מקולקלין, ואמאי הרי אינו בזה אחר זה, שמעשר אינו יכול לחול על יותר מעשירית הפירות.

והנה ידועים דברי הגר"ח (בהל' נדרים) לענין הקמה אחר הפרה, שלא שייך לומר שם כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, משום דמה שאין הקמה לאחר הפרה הוא משום חסרון במציאות, שאין כאן נדר להקים. וכאשר לא שייך לקיימן בזה אחר זה רק משום חסרון היכא תמצא, אינו בכלל 'כל שאינו'.

[הוספת המערכת: גם בעל 'מחנה חיים' (ח"א סי' כ), הגר"ח חיים סופר המכונה 'הרב חיים ההונגרי' כבר עמד בזה וז"ל, כל שאינו בזאח"ז אפילו בב"א אינו, זה דוקא אם נשאר לאדם עוד חפץ אשר יוכל להיות כמו שביקש להיות וכו' אבל אם ע"י קריאת שם הראשון לא נשאר עוד גוף >חפצא< לקראו עוד פעם שנית זה השם וכו' לא שייך לומר כל שאין בזאח"ז גם בב"א אינו וכו' והבן כי עמוק בסברא, עכ"ל. וממשיך הרב הנ"ל לבאר ע"פ זה דברי הרמב"ם מדוע ל"א כל שאינו בזא"ז בב"א נמי אינו לגבי הקמה לאחר הפרה, וככל דברי הגר"ח השני].

וראיה לחילוק זה, דהנה בתרומה קי"ל דחטה אחת פוטרת את הכרי, ואם הפריש חטה ושוב הפריש עוד חטה הפרשה שניה אינה כלום, שכבר נפטרה הטבל ומתוקן הוא. וא"כ למה יכול להרבות בשיעור הפרשת תרומה ולעשות כל שדהו תרומה, הרי אינו בזה אחר זה. ועל כרחק כמו שייסד הגר"ח, שמה שאינו יכול לעשות בזה אחר זה מכח מה שכבר הפירות מתוקנים, אין זה בכלל דינא דרבה.

אלא שאם כן קשה, למה מבואר בגמ' שבמעשר צריך להיות חסרון ד'כל שאינו' וכו', והרי הסיבה שאינו בזה אחר זה הוא מצד חסרון במציאות, שלאחר שכבר עשרם אי אפשר לעשר פעם נוספת משום דאין כאן טבל, ומה ענין זה להא דאינו בזה אחר זה, וצ"ע. ואינו דומה לקידושי שתי אחיות, דהוי סתירה מצד חלות הקידושין, דקידושי אחת מונעים את קידושי השניה.

וכבר השיג החזו"א בגליונות על הגר"ח מדברי הגמ' כאן, דמבואר בסוגיא כאן שגם במעשר יש דין כל שאינו, אע"פ שאי אפשר במציאות לעשות מעשר נוסף אחרי שהפירות כבר מתוקנים, ולכאורה ה"ה לתרומה, וכיצד כתב הגר"ח שבתרומה אין דין כל שאינו. וצ"ע.

אולם יש לעיין לפי החזו"א שלא הסכים לסברת הגר"ח, מה יענה להערה דמרה בתרומה, למה מועיל להרבות ואין אומרים כל שאינו וכו', וצ"ע. [ושמעתי מידידי הרב יעקב חיים שטיין שליט"א ששמע מזקנו הגר"ח פסח שטיין זצ"ל שהגר"ח היה רגיל להביא ראיה זו בשיעוריו בישיבת וולאזין].

ונראה דיש מקום לחלק, דהנה במעשר הרי חפצא דמעשר אינו אלא עשירית, לא פחות ולא יותר, ועל כרחק הא דמרה כאן במעשר הביאור שרוצה לעשות שתי פעמים מעשר כאחת, והיינו שעושה בחפצא שני מעשרות שכל אחד מעשר של אחד מעשרה, אלא שעושה אותם כאחת, ועל כן ישנו לכלל ד'כל שאינו'. אבל בתרומה, אין הביאור שעושה בבת אחת שתי הפרשות של חטה אחת, אלא שמרבה בגוף ההפרשה יותר מחטה אחת. וזה אינו ענין להא ד'כל שאינו בזה אחר זה'.

[הוספת המערכת: בתשובה הנ"ל מבעל 'מחנה חיים' ביאר הא דאמרין כל שאינו בזא"ז לגבי מעשר בזה"ל, וכן במעשר הגם אם יקח טבל ויפריש פעם שנית אחר שכבר תיקן כרי הנ"ל לא מהני הגם שגוף המעשר ראוי להעשות מעשר, אבל יען שכבר הפריש תבואה פעם ראשון למעשר, שם ראשון מעכב שם השני, עכ"ל.]

עלה פרה

בחצרות אלקינו יפריחו

ע"פ ספר מטהו יפרח על מסכת בבא מציעא, מאת ישיבה יסודי התורה

והנה פרח מטה אהרן לבית לוי (יז, כג).

מרגלא בפומיה של הגר"ר ישעיה טרעף שליט"א ראש ישיבת יסודי התורה, מה ששמע מהגר"ר אברהם גורביץ שליט"א בשם הגר"ר אליהו לופיאן זצ"ל, שביאור המדרש שהובא בבעל הטורים (שמות ז, יב) שמטה אהרן בלע את כל המטות, וכשהוציאו את מטה אהרן וראו כולם שמטה אהרן פרח, אז חזר מטה אהרן ופלטם. ומפני שבלע אותם מטה אהרן לא הוציאו פרח, ויצאו כולם עצים יבשים. והדבר נראה תמוה, דנראה מדבריו דבלאו הכי היו כל המטות פורחים, ואדרבה הוצרכו לנס הבליעה כדי שלא יפרחו.

אלא מבואר מכאן שאם יכניסו עץ לקדש הקדשים בכל מצב שיהיה, גם אם יהיה עץ יבש לא יתכן שלא יוציא פרח. אבל כאן מפני שבלעם מטה אהרן ולא היו במצב של לפני ה', לא הוציאו פרח.

וכן מבואר בכלי יקר (במדבר יז, כג) על הפסוק "והנה פרח מטה אהרן וגו'", וז"ל, רמז כי לא למראה עיני האדם ישפוט ה', כי אם נראה אחד עץ יבש בלי לחלוחית מים תורה וחכמה, הקב"ה מפריחו כו'. ויכול להיות שמשם נמשך המקור שכל מה שהיה במקדש היה מבלבל ועושה פירות, ואפילו הזהב שנקרא פרום וכו', ע"ש.

בספר משאת המלך (פרשת קרח) ציין שהדבר מפורש בתנחומא (סוף פ' תרומה), וז"ל, מתים נכנסים לפני ויוציאין חיים, זה מטה אהרן, ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויוציא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים, ארזים ששלח חירם מלך צור לשלמה למלאכת בית המקדש הריחו בחייו של עולם והרטיבו, א"ר לוי כשהכניס שלמה את הארון לבית המקדש הרטיבו כל העצים והארזים שהיו שם ועשו פירות וכו', עד

שמנשה הכניס את הצלם בבית קדשי הקדשים ונסתלקה השכינה ויבשו הפירות שנאמר (נחום א, ד) ופרח לבנון אומלל כו', עיי"ש.

הגר"ר שמעון משה דיסקין זצ"ל עם הגר"ר אורבאך זצ"ל

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
9:20	זמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	8:21/9:15	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) ווגר"א וגר"ז	8:12	הדלקת נרות (18 דקות)	1:38	מנחה גדולה (גר"א וגר"ז)
9:43	ע"ב דקות	9:54/10:30	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) ווגר"א וגר"ז	8:30	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	4:45	ט' שעות (להתחלת סעודה)
10:17	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	1:00	חצות (סעודת שבת להב"ח)	9:15	זמן קר"ש (לערבית לפני הסעודה)	6:56	פלג המנחה (גר"א)
10:23	אכטיל (שמינית היום)	8:30	שקיעת החמה	7:00-8:00	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	7:21	פלג המנחה (מג"א כפי האופק)

א בענין 'עלה אבות' (גליון שלח), אציין שאף שבימים נוראים אין מנהג הישיבות להרבות בפיוטים, אבל הקפיד מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בישיבה סטעטן איילענד שיאמרו פיוטים של ברכת אבות וגבורות, שמזכירים בהם זכות אבות ואמהות.

ב בענין 'עלה חלה' שדן על שיעור כביצה וכזית, פעם העיר לי הגאון רבי ראובן פיינשטיין שליט"א, שהיום מוכרים ביצים בסוג Grade AA שיש להם אותו משקל של Grade A, אבל הם קצת קטנים מהם מחמת שהם יותר סמיכים, והיה נ"מ בזה לענין שיעור זכית. ויתכן שכאשר אחיו הגאון רבי דוד זצ"ל שיער את שיעוריו לא היתה לפניו ביצה כזו, ואיני יודע אם אפילו ידע אז על ביצה כזו.

ברכה והצלחה, יצחק יוסף אבנר

דרגתם של דור המדבר במשנת הראשונים

בענין מש"כ הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א במאמרו הלוועזי (פרשת בהעלותך) "Desert Eyes", בשם רבותינו הראשונים, שהפירוש של הפסוק "והיית לנו לעיניים" הוא כפשוטו, שמה ביקש מיתרו שימש להם כמורה דרך במדבר, יש להעיר ממה שאמר שמואל (ברכות נח, ב) "נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא". וכבר דייקו מכאן רבנן, דאלמא ששמואל היה בקי בשבילי דנהרדעא, והטעם משום שהוא מדרכי החכמים להיות בקיאים בדרכים. ואם כן איך אפשר לומר שאבותינו בדור הדעה היו צריכים ליתרו להיות להם לעיניים להראות להם את הדרך במדבר. אלא ששמעתי מהג"ר שמואל ישעי' יפה שליט"א, שאין להביא ראיה משמואל שהיה רופא והוכרח להיות בקי בדרכים כדי להציל נפשות, אבל שאר חכמים אינם מוכרחים להיות בקיאים בדרכים.

אמנם עיקרא דמילתא שכתב הרב הג"ל, שבני דור דעה היו צריכים למורה דרך בדרך הטבע ולא היה לבם בטוח בה' לסמוך על ענני הכבוד, קשה לקבל דבר זה על דור הגדול הזה. ומה שהיה קשה בפירוש הפסוק "והיית לנו לעיניים", כבר הביא הוא עצמו שרבותינו הראשונים נ"ע ביארו את הפסוק בטוט"ד, ואין הכרח לומר שלא כדבריהם.

ועיקר היסוד שהוכיח שיתרו ובניו היו בקיאים במדבר מזה שהיו בניו יושבים באהלים במדבר, לא הבנתי כיצד ניתן להוכיח מזה שבני בניו של יתרו היו יושבי אהלים, שאביהם היה בקי בדרכי המדבר.

ישראל הופר, קק פטרופ

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש:

דעת הרמב"ם שכל בני דור המדבר היו חכמים גדולים בענין אם כל אחד ואחד מדור המדבר היו חכמים גדולים או שהיה ביניהם גם בעלי ערך קטן, כבר כתבתי במאמרי (עלים פרשת בשלח תשפ"ג) אודות דבר זה בצורה, ועתה אבאר יותר. ידועים דברי חז"ל "ראתה שפחה על היה מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". ומאכן הוכיח הרמב"ם (שמונה פרקים סוף פ"ד הובא דבריו בפירוש הרמב"ם עה"ת פרשת חוקת) שגם קטנים של דור המדבר היו חכמים גדולים ונתעלו כולן למדרגת הנביאים.

דעת הרשב"א והר"ן אולם בדרשות הר"ן (דרוש יג) כתב שדרגת שפחה על היה, והוא הדין דרגת "עוללים שהיתה תופעה זמנית ויונקים" בשעת מתן תורה, היה זה דבר נסי' ותחשו לשעתו, אבל לא החזיקו כל בני הדור ההוא במדרגה זו כל הזמן. וז"ל, עם היות שלא היה כל ישראל שלמי החכמה והמידות, השיגו עתה זאת ההשגה לקיום התורה... ההשגה העצומה שהשיגו אבותינו, היה רצון ה' יתברך שיזכו כולם לאותה המדרגה במעמד ההוא אע"פ שהיו שם הרבה שלא היו ראויים אליה, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן רלד) שדור המדבר מקבלי התורה זכו למעלת הנבואה בלי ההקדמות הנצרכות לכך.

מחלוקת הראשונים אם נמצא שנחלקו רבותינו הראשונים במה שאמרו חז"ל (נדרים לח, א) "אין שייך להתנבא בלי המעלות הנבואה שורה אלא כל חכם גבור ועשיר", האם ניתן להוכיח מזה שכל בני דור המדבר שקבלו מעלת הנבואה השיגו המדגדות וההקדמות הנצרכות לנבואה או לא. הרמב"ם נקט שכולם היו חכמים ובעלי מעלה, שאילו לא כן לא היו יכולים להגיע למעלת נבואה ויחזקאל, וכן נקט השואל בתשובת הרשב"א הג"ל, ואילו הרשב"א והר"ן חולקים וסוברים, שרק לפי שעה זכו לכך מרצון ה', אבל אין הכרח שכולם עלו למעלה זו בעצם.

ונראה שפלותא זו תלויה במהות הנבואה, שלדעת הרמב"ם דרגת הנבואה נובעת ממעלת השכל והתקרבותה לשכל הנבדל, כידוע, ולכן נקט הרמב"ם שכלתי אפשרי להשיג מעלת הנבואה בלי שלימות ממעלת השכל והחכמה. ושאר ראשונים סוברים שהנבואה היא התעוררותא דלעילא, ולכן יתכן שמרצון ה' להאציל רוח הנבואה גם על אלה שאינם ראויים לכך מצד חכמתם.

מסורת בני הישיבה שיהי איתן בביאור יסוד המחלוקת, דומני שמסורת בני הישיבה היא כדרך הרשב"א והר"ן, שכן מרגלא בפומיה דרבותינו בעלי מוסר "ראתה שפחה על היה - אבער זי איז געבליבען די זעלבע שפחה".

ועתה חפשי למקור מימרא זו באוצר החכמה, ובחיפוש קל מצאתי כן מאת: האדמו"ר מקאצק, בעלי המוסר, הסבא מקלם, רבי אברהם יפה'ן, רבי יחזקאל אברמסקי, רבי חיים שמואלביץ, רבי שלום שבדרון, רבי דוד קוויאט, רבי נתן צבי פינקל זכ"ר צדיקים לברכה, ולהב"ל רבי אליקים שלזינגר, רבי אביגדר נבנצל, ורבי ראובן פיינשטיין שליט"א, ועוד רבים שאי אפשר לפרוטם.

ובאותו חיפוש מצאתי בשם הגר"ש אורבאך זצ"ל שהוכיח מדברי הרמב"ם והרמב"ן שהבאתי למעלה שלא כדברי בעלי המוסר, וכעין זה העיר הגר"י סורוצקין שליט"א באחד מספריו. אלא שכבר הבאתי שיש מהראשונים שסוברים להדיא כמסורת הג"ל.

בעלי מושכלות אך ראה זה פלא. עיקר הדברים שהבאתי במאמרי בהעלותך, שמה התחנן או קטני אמנה שיתרו יישאר עמם במדבר ויורה להם את הדרך, היה לצורך קטני אמנה שלא היתה לבם בטוח בענני הכבוד, הוא מדברי רבינו בחיי (בהעלותך י, לא) שכתב וז"ל, "והיית לנו לעיניים", להורות לנו הדרך וכו' משה אמר כן כדי לחזק לב קטני אמנה שהיו ביניהם אשר לבם היה יותר מתנחם ומתחזק במנהיג בשר ודם, עכ"ל.

ועתה התבוננתי שרבינו בחיי עצמו במקום אחר סובר כדעת הרמב"ם והרמב"ן. והוא מה שציינתי במאמרי הג"ל (בשלח תשפ"ג) לדבריו בפרשת בשלח (פרק טז פסוק לו) שכתב שם רבינו בחיי עצמו אודות המן ושיעורו וז"ל, כי ישראל במדבר היו קדושי עליון מלאכים גופניים וכו' ובהם היו מוכנים לקבל המושכלות וראויים להשיג השגות עליונות במעמד הקדוש בהר סיני, עכ"ל. ומדבריו שם משמע שכל בני דור המדבר היו מוכנים לקבל המושכלות וכו', ואם כן איך אפשר לומר עליהם שהם מקטני אמנה.

(יחזקאל ח, יד) "והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז". וצריך ביאור מדוע ישראל קיבלו את השם הבבלי לחודש זה, מאחר שהוא כשם של עבודה זרה.

ומצאתי שהגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל (נדפס בספר שיח הנחמה עמ' יא) כתב ליישב קושיא זו, מדוע קיבלו בני ישראל את שמו של חודש תמוז שהוא שם של עבודה זרה, וביאר שנתכוונו לרמז שבחודש תמוז העמידו צלם בהיכל.

עלה תמוז: שמו של חודש תמוז

ע"פ ספר אמירה נעימה על פרשיות בהעלותך ושלח וחודש תמוז מאת הרב יוסף ריעדער שליט"א

קיבלו חז"ל ששמות החדשים עלו עם ישראל מבבל (ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ב, בראשית רבה מח, ט). אולם שם 'תמוז' הוא גם שם של עבודה זרה, כדכתבי

המנהגים נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן ע"פ לוח ההלכות והמנהגים (ליטא), נוהג בחכמה (בית מדרש גבוה), ימינו קדם (איברגנד)

אבינו מלכנו תחילה, ואל יפוש אדם מן הציבור. אחר נפילת אפים אומרים שומר ישראל. ק"ק אשכנזים מקדם לא אמרו שומר ישראל רק בתענית ובימי סליחות, ותיכף אחר נפילת אפים אמרו ואנחנו לא נדע, וכן הוא בסידור הגר"א. אבל משרבו הצרות הנהיגו אמירת שומר ישראל בכל יום. (7) אומרים תחנון גם אחר שקיעת החמה (משנה ברורה ס"ק ז') אבל לא בלילה. והמנהג בימי סליחות ליפול גם בלילה. (8) במקרה שאין נופלים כגון כשאין ס"ת, אומרים המזמור בלי הנפילה (רמ"א סעיף ב). ולכן אפילו להנהיג שלא ליפול אחר שקיעת החמה, אעפ"כ יאמר המזמור בלי נפילה. וכן אם נמצא במקום שאין אומרים תחנון כפי מנהגם, לא יפול לפניהם, אלא אומר המזמור בלי נפילה. (9) אין אומרים תחנון כשיש שם חתן ב' ברכות או חתן ביום חופתו (כשתקיים החתונה ביום). (10) וכן בבית האבל אין אומרים תחנון, או בביה"ג שתתקיים שם מילה, או אפילו אם אחד מבעלי הברית מתפלל בשם ועדיין לא נתקיימה הברית. ובעל ברית עצמם אין אומרים כל היום.

סימן קלא סעיף ב), אבל כשיש תפילין ביד שמאל אז נופל בצד ימין (רמ"א). ולפי מנהג הגר"א לעולם נופל על צד שמאל. (3) נפילת אפים מיושב ולא מעומד (שם סעיף ב). (4) לפי האר"י [וכן המנהג בנוסח ספרד] אומרים תחילה וידוי (אשמנו) ואחר כך א-ל אך אפים וי"ג מידות, ואילו ק"ק האשכנזים אין אומרים וידוי. ומכל מקום אל ישנה אדם ממנהג המקום מפני המחלוקת. בקצת מקומות [באר"י] עושים כן אפילו האשכנזים בשני ובחמישי [ראה ב"י סימן קלד בשם הכלבו, ויש משערים שנתפשט ממנהג הספרדים, מחמת שבראשית יישוב האשכנזים לא היה לאשכנזים ס"ת, וביום ב' וה' הלכו לביה"כ הספרדים לצורך ס"ת]. (5) כשאומרים וידוי יש לדקדק לכוון, שלא להיות ח"ו ככלל חטא "וידוי פה". ובמקומות שאומרים הוידוי במרוצה ידלו הוידוי ויתחיל מא-ל אך אפים כדי לנעוץ עמיהם הי"ג מידות. (6) לפי האר"י מדקדקים להסמין נפילת אפים לחזרת הש"ש, לכן בשני וחמישי או בתענית אומרים נפילת אפים תחילה ואחר כך, והוא רחום או אבינו מלכנו. אבל לנוסח אשכנז אומרים והוא רחום או

ראש חודש שחל ביום ה' וערב שבת. ראה לעיל עלים לפרשת נח ופרשת תרומה (תשפ"ה) מנהיג ר"ח שחל בערב שבת. וכאשר חל ר"ח גם ביום ה' כמו עכשיו, לפי המדקדקים ע"פ רבי יהודה החסיד שאין נוטלים הצפרנים בר"ח, אזי נוטלים הצפרנים כבר מיום ד'. [ולפי ההנהגה שלא ליטול צפרני ידים ורגליים ביום אחד, מקדימים צפרני רגליים ליום ג']. אבל יש מקילין בכה"ג ליטול צפרני ידים בערב שבת כהרגל.

חודש תמוז: בימים אלו צריך לזהר ביותר מדברים של סכנה (ראה ביאור הלכה סוף סימן תקנא בשם פתחי עולם, ובסידורו יעב"ץ ע"פ הגמ' פסחים קיא, ב).

מנהג בית הכנסת בפרשת השבוע - "וישמע משה ויפול על פניו" נפילת אפים (שו"ע סימן קלא)

(1) האשכנזים אומרים מזמור רחום וחונן, והספרדים מזמור לדוד ה' נפשי אש (2) כשנופל על אפיו נוהגים להטות על צד שמאל (שו"ע

המהר"ל בספר גבורת השם (יט, ב) כתב שדתן ואבירים עומדים בבחינת זה לעומת זה נגד משה ואהרן. וזה לשונו, **כי כאשר זכו ישראל לשני אנשים נבדלים מכלל ישראל במעלה, והם משה ואהרן, גם זה לעומת זה, כי הרע הוא לעומת הטוב תמיד, לכך היה מישראל ב' אנשים רשעים נבדלים לרע, מתנגדים תמיד אל משה ואל תורתו, עכ"ל.** והביא מה דאיתא במדרש (ילקוט שמעוני במדבר פרק יד תשדמ) שמה שאמרו בני ישראל אצל מעשה מרגלים, "נתנה ראש ונשובה מצרימה" היינו שרצו למנות עליהם "דתן במקום משה, ואבירים במקום אהרן". והיינו כנ"ל שהם בבחינת זה לעומת זה.

ואכן מצינו שדתן ואבירים התנגדו למשה ואהרן בכל מהלך הגאולה והליכת ישראל במדבר, ועמדו ממש בבחינת זה לעומת זה, כדלהלן:

[א] 'וירא איש מצרי מכה איש עברי'. כבר ביום הראשון שהתחיל משה רבינו לישא בעול עם אחיו, נפגש עם דתן, שנאמר (שמות ב, יא) "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו", ואמרו חז"ל (שמות רבה ב, כח) שהאיש העברי היה דתן.

ובאמת יש לתמוה איך שילם דתן רעה תחת טובה והלשין על משה, הרי משה הציל את חייו. ובפשוטו נראה, כי דתן ואבירים היו שוטרים (עיין רש"י שמות ה, כ, ובמהרי"ל דיסקין שם) וגם עשירים (עיין רש"י שמות ד, יט ושפתי הון במדבר טז, א). ולכן גברה בהם קנאה על שררתו של משה כמו שנאמר "מי שמך לאיש וגו'", וכמבואר יותר במדרש (שם אות ל). ובפרשתינו המשיכו בהתנגדות זו באמרם אל משה "כי תשתרר עלינו גם השתרר" (טז, יג).

הרי לנו שעצם השררה של משה רבינו העירה התנגדות חזקה מאת דתן ואבירים מפני שגם הם היו אנשים חשובים ונתאוו לשררה כמותו. זה לעומת זה. אמנם, לעומת מה שדתן ואבירים נתאוו לכבוד ושררה, הנה משה רבינו אמר (בפרשתינו טז, טו) "לא חמור אחד מהם זאתי", שהוא לא נהנה מן השררה ולא נתאוה אליה.

[ב] 'שני אנשים עברים ניצים'. דתן ואבירים מופיעים בפעם הראשונה בתורה כשהם ניצים זה עם זה, ולא נקראו "אחים" אלא אנשים עברים. לעומת כן, אהרן מופיע בפעם הראשונה בתורה בהרגשי אחווה וותרנות על כבודו, כמו שנאמר (שמות ד, יד) "הלא אהרן אחיך הלוי וגו' יוצא לקראתך וראך ושמח בלבך".

[ג] אשת דתן לעומת אשת משה. אשתו של דתן היתה שלומית בת דברי, שהיתה פרוצה ושואלת בשלום כל אדם (רש"י ויקרא כד, יא), והיא היתה האשה היחידה בכל ישראל שנכשלה בעריות, וכלשון המדרש "אחת היתה ופרסמה הכתוב" (מדרש שם סימן כח). עוד אמרו עליה (שם) שהיתה "יפת תואר בלי מום".

לעומת כן, משה רבינו בחר באשתו מפני שהיתה צנועה (מדרש ויושע שמות טו, ב). ואע"פ שאשתו היתה יפה [כמו שלומית בת דברי], נקראת "כושית" כדי שלא תשלוט בה עין הרע (במדבר יב, א), והיינו היפך שלומית שלא הסתתרה מן העינים אלא שאלה בשלום כל אדם.

גם במצב הנישואין שלהם רואים השוואה, דהנה מצינו (ילקוט ראובני פרשת שמות בשם מדרש המובא בשלשלת הקבלה דף יא, ב) שדתן גירש את אשתו משום שנטמאה תחתיו, ואבירים אחיו התווכח עמו על גירושיו, ועל כך היו ניצים זה עם זה. וזה לעומת זה מצינו שמשה פירש מאשתו, לא מצד הטומאה ח"ו אלא אדרבה מחמת קדושתו שדיבר עם השכינה. וגם עליו התווכח אהרן ומרים [אבל בכוונה טהורה, ולא בהתקוטטות ח"ו].

[ד] 'להרגני אתה אומר'. דתן ואבירים בקשו להרוג את משה בדיבור פיהם על ידי הלשנה לפרעה (רש"י שמות ד, יט, ועוד). ובסוף נהרגו על ידי דיבור פיו של משה כמו שנאמר בפרשתנו "ואם בריאה יבא ה'" (טז, ל). ודתן ואבירים התנבאו כן על עצמם כדאיתא במדרש (ילקוט שמעוני שמות פרק ב רמז קסז) "להרגני אתה אומר - נתנבאו על עצמן שבאמירה הוא מבליען".

[ה] דלטורין ועריות. על שנים מן הד' דברים שבזכותם נאלו אבותינו ממצרים היו דתן ואבירים יוצאים מן הכלל ומעכבים את הגאולה: דלטורין, וגילוי עריות. על

דלטורין מצינו ברש"י (שמות ב, יד), "משה] דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין, אמר מעתה שמה אינם ראויין להגאל. [ויאמר אכן נודע הדבר] נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך". ועל גילוי עריות כבר הבאנו שאשת דתן היתה היחידה בכל ישראל שנכשלה בעריות. נגד שני דברים אלו, מצינו שמשה היה תמיד מלמד זכות על ישראל [היפך דלטורין], ואהרן היה משים שלום בין איש לאשתו [היפך גילוי עריות].

[ו] 'כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך'. כשהקב"ה שלח את משה למצרים הקדים ואמר לו "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" (שמות ד, יט), ופירש"י (ומקורו בעבודה זרה ה, א) דהיינו דתן ואבירים שירדו מנכסיהם. הרי שכוחו של משה מתלי תלי במיעוט כוחם של דתן ואבירים.

[ז] השתדלות בבית פרעה. כבר בשליחות הראשונה של משה ואהרן בבית פרעה, נפגשו בדתן ואבירים, שגם הם השתדלו בבית פרעה בהיותם שוטרי ישראל, והיו "מחרפים ומגדפים כלפי משה ואהרן" (לשון התנחומא וארא סימן ו), שנאמר (שמות ה, טו - כא) "ויבאו שוטרי בני ישראל ויצעקו אל פרעה וגו', ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם וגו'", ופירש רש"י שהם דתן ואבירים.

[ח] דתן ואבירים נשאר במצרים. על הפסוק "ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ" (שמות יד, ג), תרגם יונתן "וימר פרעה לדתן ואבירים בני ישראל דמשתיריון במצרים וכו'". והנה כל שאר הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים מתו במכת חושך כמש"כ רש"י (שמות י, כב), וצ"ע למה לא מתו דתן ואבירים. וביאר המהרי"ל דיסקין (שמות ה, יד) משום שהיו שוטרים, והוכו על דבר בני ישראל, ובזכות זה נצלו, ע"ש. ומשמע מכאן שדתן ואבירים היו היחידים מכל בני ישראל שנמנעו בפועל מלקיים את מצוות משה ואהרן לצאת ממצרים, כי שאר הרשעים כבר מתו לפני היציאה במכת חושך.

הג"ר דוד קאהן שליט"א עם להבח"ח גיסו הרב חיים טרענק ז"ל

[ט] נקרע הים לדתן ואבירים כמו שנקרע למשה ואהרן. הובא בספרים בשם חז"ל (עיין מהרי"ל דיסקין שמות ה, יד, ובהגהות שם כתב שלא נודע מקומו של המדרש) שדתן ואבירים נשאר במצרים, והלכו עם פרעה לים סוף, ולאחר שנטבעו המצרים בים, שוב נקרע הים עבור דתן ואבירים.

ובספר באר מים חיים (במדבר טו, יג) פירש על פי זה מה שאמרו דתן ואבירים למשה בפרשתנו (טז, יג) "כי תשתרר עלינו גם השתרר", כלומר השררה שייכת גם אלינו, שגם עבורינו נבקע הים כמו שנבקע לפניך.

[י] המרו על ים סוף. במדרש (שמות רבה א לד) איתא שדתן ואבירים המרו על ים סוף, וכן עולה מפירוש רש"י (שמות ה, כ - שם יד, יב) עיי"ש. הרי לנו שאפילו אחר כל הניסים ונפלאות, עדיין דתן ואבירים אחזו במרד הראשון נגד משה. [ובפשוטו צ"ל שמדרש זה חולק על המדרש המובא באות ח' שדתן ואבירים לא היו עם בני ישראל בשעת קריעת ים סוף].

[יא] הותירו מן המן נגד מצות משה. "ולא שמעו אל משה ויתרו אנשים ממנו עד בקר וגו' ויקצף עליהם משה". פירש רש"י, "אנשים - דתן ואבירים" (שמות טז, כ). ונראה מלישנא דקרא שחטאו כלפי משה במסוים, שנאמר "ולא שמעו אל משה", ואחר שחטאו "ויקצוף עליהם משה".

[יב] מעשה מרגלים. "ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר יד, ד), ואמרו במדרש (תנחומא פרשת שמות סימן י) שהם דתן ואבירים. וגדולה מזאת הבאנו למעלה בשם המדרש (ילקוט שמעוני במדבר פרק יד תשדמ), ש"נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקום משה, ואבירים במקום אהרן".

[יג] 'דתן' שעבר על דת א-ל. לדרשו חז"ל (סנהדרין קט, ב) "דתן, שעבר על דת א-ל. ואבירים, שאיבר לבבו מלעשות תשובה [פירש"י, חיזק לבבו]". ונראה דאיתא שפיר כנגד משה ואהרן. דתן עבר על דת א-ל, כנגד דת משה, ואבירים איבר לבבו כנגד 'לב אהרן'. ושו"מ שכ"כ הגאון רבי דוד קאהן שליט"א בספר מעשה אבות סימן לבנים (חלק שלישי עמוד קצח).

[יד] נשמות קין והבל. ידוע מה שכתב האריז"ל שקרח היה לגלול קין ומשה היה לגלול הבל. אמנם בספר שם משמאל (פרשת שמות תרע"ז) כתב עוד, שגם בדתן ואבירים היה חלק נשמת קין, ומשום כך נצטרפו עם קרח, עיין שם דברים נפלאים, ואכמ"ל. הרי לנו שבדתן היה חלק נשמת קין ועמד זה לעומת זה נגד משה שהיה לגלול הבל.

In the *haftarah* of *parshas Korach*, we read of the renewal of Shaul's kingship and Shmuel's parting words to Bnei Yisrael. *Levush* (OC 549) offers two connections to the *parsha*: first, that Shmuel descended from Korach; second, that Shmuel says *את שור מי לקחתי* וְחָמוֹר מִי לְקַחְתִּי, echoing Moshe's words *לא חמור אחד מהם נשאתי*.

Perhaps another connection lies in the fact that Shaul, like Moshe, had his leadership challenged. Only after Shaul's war with Nachash Ha'amoni did the nation embrace him, prompting Shmuel to formally renew his kingship.

At this point, the *pasuk* states: *בן שנה היה שאול במלכו, ושתי שנים מלך על ישראל* (*Shmuel I 13:1*). This first part of the *pasuk* is obviously difficult. *Chazal* (*Yoma 22a*) explain that Shaul was "like one year old, having never tasted sin". Rashi quotes this explanation but also offers a *pshat* reading: the events following the renewal of Shaul's kingship occurred *during* the first year of his two-year reign. Alternatively, Radak and Gra (*Seder Olam* ch. 13) explain that Shaul had already been king for a year *before* the renewal of his reign.

Radak and Gra's explanation can be further understood by considering the nature of that renewal. The Torah says regarding the *mitzvah* of appointing a king, *שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך*, *בו* (*Devarim 17:15*). The *pasuk* implies that appointing a king entails two aspects: Divine election and public acceptance. Shaul was chosen by Hashem, but until accepted by the people, his kingship lacked full legitimacy. The *navi* distinguishes between these two phases of his reign.

The second part of the *pasuk* – that Shaul ruled for two years – is also puzzling. *Seder Olam* (ch. 13) and Rashi follow the plain sense of the *pasuk* that Shaul ruled for only two years. The Bavli (*Zevachim 118b* and *Temurah 14b*) and Radak count the two years beginning after Shaul had already ruled for one, totaling three. But such a brief reign seems incompatible with all the events recounted in *Sefer Shmuel* up until Shaul's death. Could one year (or two) really encompass Shaul's many wars; Shmuel anointing David as king; David playing the *kinnor* for Shaul after the *ruach Hashem* left Shaul and was replaced by a *ruach ra'ah*; the war against the Pelishtim during which Golyas challenges Bnei Yisrael for forty days before David defeated him; David's growing success and eventual marriage to Michal; David's flight from Shaul, eventually fleeing to the Pelishtim and living there for at least four months (Rashi, Radak) or a year and four months (Abarbanel);

Shaul's final war with the Pelishtim in Gilboa where he was killed?

Further complicating the timeline, Shaul is called a *na'ar* when he becomes king, but his son Ishboshes (possibly the youngest, as he is listed last in *Divrei Hayamim I 8:33*) is forty at the time of Shaul's death (*Shmuel II 2:10*). Similarly, David is also called a *na'ar* when anointed but is thirty when finally coronated (*Shmuel II 5:4*).

Perhaps this led the *Targum Hashivim* to omit the entire *pasuk* about the length of Shaul's reign (see *Megillah 9a*).

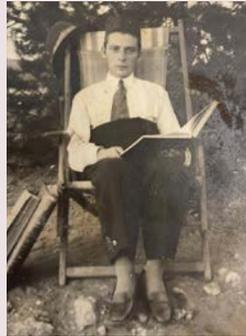
Ralbag suggests that the *pasuk* is merely noting that Shaul waged war against the Pelishtim two years after the renewal of his kingship. Abarbanel offers a similar reading and estimates Shaul's reign at seventeen years. Yosef Ben Mattisyahu (*Antiq. 6:14:9*) records that Shaul reigned for forty years.

However, the *navi* tells us that after Mishkan Shilo was destroyed, the *aron* was kept in Kiryas Ye'arim for twenty years (*Shmuel I 7:2*). David was already king in Yerushalyim by then and had ruled for at least seven years. Since the *aron* was brought to Kiryas Ye'arim only after Eli Hakohen's death, even if Shmuel crowned Shaul as king immediately thereafter, this would limit Shaul's reign to a maximum of thirteen years. To solve this problem, Ralbag and Abarbanel (*Shmuel I 7:2*) suggest that the twenty years refers not to the entire duration the *aron* remained in Kiryas Ye'arim, but only to the time before Bnei Yisrael repented and defeated the Pelishtim in Mitzpah.

Rav Tanchum Yerushalmi suggests that sometimes, a *pasuk* is written in a shortened form with missing words (see for example Rashi *Beresheis 13:6 39:4*). Accordingly, the *pasuk* should read: *בן שנה היה שאול במלכו, ו... שנים מלך על ישראל*. A similar formula is used in *Nevi'im* for other kings, such as "Ishboshes was forty years old and reigned for two years" (*Shmuel II 2:10*). In this case, the *navi* is using the same formula but for some reason omits the numbers.

Rav Yeshaya of Trani and *Sefer Ha'ikkaram* (4:26) explain that the *navi* is counting only the two years until Shaul's war with Amalek, after which he was told by Shmuel that he will lose the kingship.

If being a king requires both Divine appointment and public acceptance, then after the war with Amalek, Shaul ceased to be king by Divine right even though he remained accepted by the people. The Gemara (*Megillah 14b*) relates that when David wanted to kill Naval as a *moreid b'malchus*, Avigayil argued that he had no right to do so, since Shaul was still alive, "And your currency has not yet circulated." While David already had some status as king, since the nation still followed Shaul, David was not yet the true king. (See *Perashas Derachim, Drush 11, Avnei Nezer YD 312, Emek Berachah* (pg. 36). See also *Yerushalmi, Horiyos 3:2* and *Rosh Hashanah 1:1* regarding the status of David while Avshalom rebelled against him.)

Rav Pomeranchik zt"l

